

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ал-Науа. Сто хадисов / Пер. с араб. Э.Ибрахима. – Дамаск:Издательский дом Святого Корана, 1979. – 340 с.
2. Алексеев В.П. Характеристика краниологических материалов из поздних мусульманских захоронений Крыма // Исследования по палео-антропологии и краниологии СССР. – М.: Наука, 1980. – С. 171-181.
3. Лызлов А. Скифская история. – М.: Наука, 1990. – 560 с.
4. Куддусов Э. Этногенез коренного населения Крыма // Qasevet. – 1995. – № 1 (24). – С. 14-22.
5. Марков Е.Л. К вопросу о положении христиан в Крыму во время татарского владычества // Таврический Церковно-исторический Вестник. – Симферополь, 1990. – С. 530 – 545.
6. Калоев Б.А. Осетины: Историко-этнографическое исследование. – 2-е изд., испр. И доп. – М.:Наука, 1971. – 357.
7. Калмыков И.Х. Ногайцы: Историко-этнографический очерк / И.Х.Калмыков, Р.Х.Керейтов, А.М.Сикалиев. – Черкесск: Книжное издательство, 1988. – 232 с.
8. Бекирова Л. Национальные традиции и общечеловеческие ценности // Qasevet: Историко-этнографический журнал. – 2000. – № 1 (27). – С. 30-33.
9. Боташева Х.Х.Преемственность этнокультурных традиций межпоколенных отношений в педагогике карачаевского народа: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – Карачаевск, 2000. – 207 с.

Аннотация

Э.Р.Зарединова

Воспитательный и кросс-культурный аспект формирования нравственно-ценностных взаимоотношений в крымскотатарской семье

Статья посвящена проблеме формирования нравственно-ценностных взаимоотношений родителей и детей в истории крымскотатарской педагогики. В работе проанализированы философские, психолого-педагогические и кросс-культурные аспекты исследованной проблемы. Раскрыто развитие педагогических идей и семейного воспитания крымских татар в науке. Разработаны критерии и показатели сформированности нравственно-ценностных отношений родителей и детей. Определен воспитательный потенциал крымскотатарской семьи и обоснованы ее нравственно-ценностные традиции и особенности формирования взаимоотношений родителей и детей в крымскотатарской педагогике.

Ключевые слова: родители, дети, воспитание, нравственно-ценностные отношения, кросс-культурные связи, крымскотатарская семья, технологии воспитания, школа.

Summary

E.R.Zaredinova

Educational and Cross-Cultural Aspect of Formation of Moral-Value Relations in Crimean Tatar Family

The article is dedicated to the problem of formation of moral-value relations between parents and children in the history of Crimean Tatar pedagogics. Philosophic, psycopedagogical and cross-cultural aspects of the problem studied are analyzed in the research. Development of pedagogical ideas and family upbringing of the Crimean Tatars in the science are revealed. Criteria and markers of formation of moral-value relations between parents and children are worked out. The upbringing potential of Crimean Tatar family is determined, its moral-value traditions and peculiarities of formation of the relations between parents and children in the Crimean Tatar pedagogics are grounded.

Key words: parents, children, upbringing, moral-value relations, cross-cultural connections, Crimean Tatar family, technologies of upbringing, school.

Дата надходження статті

„21” лютого 2008 р.

УДК 738.3 : 37.036 (045)

О.В.КІРСАНОВА,
викладач
(м.Львів)

ВПЛИВ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ КОСІВСЬКОЇ КЕРАМІКИ

В статті автором розглядаються особливості впливу декоративного мистецтва на формування національної свідомості молодших школярів на уроках вивчення косівської кераміки.

Ключові слова: декоративне мистецтво, національна свідомість, молодші школярі, косівська кераміка.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту” (Ст.5) виховання громадянина має бути спрямованим передусім на розвиток патріотизму, любові до свого народу, до України. Отже, проблема національного виховання займає провідне місце у системі освіти.

Сучасний період розвитку суспільства в нашій незалежній державі відкриває широкі можливості для оновлення змісту освіти на основі народності школи, що дає змогу формувати духовно багаті

покоління людей. Національне виховання має суспільний характер. Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Наш народ має багату культуру, яку передавали з покоління в покоління. Вікова мудрість, краса, самобутність закладені у народних звичаях, піснях, віршах, ремеслах. Культура та традиції навчають нові покоління моралі.

У системі національного виховання дітей та підлітків одне з найважливіших місць посідає народне мистецтво, яке ефективно впливає на всебічний і гармонійний розвиток особистості.

Народне мистецтво – найбільш ефективний і діючий засіб для пробудження в дітях та юнацтві поваги до культурної спадщини своєї країни, зокрема, до творів декоративно-прикладного мистецтва, до творчості майстрів.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Над проблемою виховання дітей та підлітків засобами народного мистецтва загалом і окремих його галузей на заняттях у школі працювали Т. Андрухович, Е. Гульянци, Н. Кириченко, Л. Сірченко та інші.

Педагоги Л. Шепетис, Є. Гуменюк розкривають роль декоративно-прикладного мистецтва у формуванні естетичних смаків, національної свідомості, розвитку культури дітей та юнацтва.

М.С.Пасічник, Ю.М.Петерейко, О.Клименко, О.А.Ногальській та інші розглядають у своїх працях зміст декоративного мистецтва, окремих його галузей, історію виникнення та розвитку, особливості сучасного народного ремісництва.

Проблема реалізації виховного потенціалу народного мистецтва, зокрема, на прикладах художньої кераміки, на уроках у початковій школі частково розглядалась вчителями початкових класів Н.Шуневич та С.Зінов'євим, але вимагає більш ґрунтовних наукових досліджень.

Формулювання цілей статті... *Мета статті* – дослідити особливості впливу декоративного мистецтва на формування національної свідомості молодших школярів на уроках вивчення косівської кераміки.

Виклад основного матеріалу... Мистецтво має унікальні можливості впливу на людину. Як відомо, мистецтво сприяє формуванню світоглядних уявлень, естетичних оцінок, ідеалів, переконань, що регулюють духовно-творчу активність особистості, зумовлюють її ставлення до світу: природи, суспільства, самого себе.

Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції.

Народна творчість – це історична основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура. Народна творчість існує як сукупність численних видів, жанрів, родів. Усі її види об'єднують основне – пізнання та відображення трудової діяльності людства, його історії, побуту тощо, хоча кожен із них має певні особливості функціонального призначення, матеріалу, засобів вираження.

Народна творчість виникла у нелегкому, тривалому процесі колективної трудової діяльності. Праця відіграла величезну роль у походженні мистецтва.

Для того, щоб народилось мистецтво, людина повинна була навчитись не тільки вправно працювати інструментами та з їхньою допомогою відображувати бачене на камені, в глині, відтворювати звуки, але вона повинна була навчитись художньо-образно сприймати дійсність. Художня творчість була водночас пізнанням світу, образним мисленням і практичною дією.

У всезагальній народній культурі важливу роль відіграє декоративне мистецтво – широка галузь мистецтва, яка художньо-естетично формує моральне середовище, створене людиною.

Декоративно-прикладне мистецтво – це найдоступніша дитині форма духовності, це перший етап оволодіння нею художнім стилем бачення. Декоративно-прикладне мистецтво притаманне культурі різних народностей, у ньому втілюється душа етносу, воно оточує людину у повсякденному житті й у свята. Тому саме декоративне мистецтво є найбільш близьким кожній людині і може стати основою художнього розвитку особистості, оскільки, з одного боку, в ньому відбито минуле, а з іншого – в народному мистецтві упродовж століть були вироблені творчі методи, які складають основу розвитку сучасної народної творчості. Декоративне мистецтво відбиває об'єктивну суспільну потребу в етичному осмисленні середовища, яке нас оточує, заради задоволення запитів людини, є могутнім стимулом її розвитку.

Найчастіше для визначення суті декоративно-прикладного мистецтва вживається назва – народне мистецтво. Бо декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво мас. Воно виникло в процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язане з його життям і побуту. Це одна із частин народної художньої культури.

Художня кераміка – один із видів декоративно-прикладного мистецтва. Художня кераміка (від гр. *keramos* – глина) – вироби, виготовлені з різної глини та інших неорганічних складників, які для міцності черепка висушують і випалюють при високій температурі.

З того часу, як грудочка глини випадково опинилася у багатті, де і набрала міцності каменю, – розпочинається історія кераміки. Перші вироби з випаленої глини з'явилися за доби неоліту – між VIII і III тисячоліттями до нашої ери (в різних куточках землі – по-різному).

Протягом тисячоліть вдосконалювалась художня кераміка. Первісні гончарі формували вироби вручну, обліплюючи скибками глини камінець, або обкручуючи за спіраллю стрічку з глини завдовжки в палець, поступово зліплювали конусоподібну посудину з гострим дном.

Винахід гончарного круга, спочатку ручного і повільного, а пізніше – швидкісного, з ножним приводом, дав змогу виготовляти посуд легкий, тонкостінний, з гармонійно-симетричними обрисами форми, чіткими орнаментальними смугами, лініями. Точіння на гончарному крузі сьогодні застосовується як окремими народними майстрами, так і на підприємствах художніх промислів.

У народі цінується практичний і гарний глиняний посуд за його здатність довго зберігати прохолоду води, свіжість молока, надавати особливого смаку стравам, що готуються в ньому. Розмальовані, яскраво оздоблені миски прикрашають оселі. Для нас вони становлять історичну та естетичну цінність.

Найбільші осередки гончарства на Україні, які утворювались протягом багатьох віків: Опішня на Полтавщині, Ічня на Чернігівщині, с. Дибинці та Васильків на Київщині, Баранівка на Житомирщині, Сокаль на Львівщині, і, нарешті, Косів на Івано-Франківщині.

Гончарство поширене по всій території України. Але форми керамічних виробів, їх оздоблення, техніка виконання, прийоми розпису та гама кольорів у різних регіонах мають свої місцеві характерні риси.

Зупинимось на Гуцульщині у містечку Косові. Славу косівської кераміці принесла самобутня творчість народного майстра Олекси Бахметюка (1820 – 1882). Він народився в бідній родині гончаря. Його батько, Петро Бахметюк, виготовляв неполиваний посуд, а син допомагав і вчився. Самостійна творчість О. Бахметюка в успадкованій батьківській майстерні (виготовляв традиційний святковий посуд і кахлі) відзначалася оригінальним тематичним розписом побіленого черепка з наступним домалюванням коричневим, зеленим і жовтим полив'яними барвниками. На його мисках, глечиках, дзбанках, кахлях зустрічаються зображення орачів і пастухів, солдатів і панів, музикантів і шинкарів, мельників, ткачів. В орнаментах О. Бахметюк часто вдавався до пишних багатопелюсткових квіток в оточенні зигзагоподібного ореолу, тюльпанів, трикутного листя, грон винограду, пташок на гілках, коней, кіз, оленів.

Загалом, доля О. Бахметюка склалася щасливо. Його вироби набули широкої популярності, швидко розходилися далеко від Гуцульського краю. Учасника багатьох виставок, його ще за життя визнали „геніальним майстром гончарства”.

Таким чином, у середині XIX ст. виникла і розвинулася косівська кераміка завдяки праці О. Бахметюка, пізніше – родини Баранюків, а також Гната Кощука, Михайла Білецького та ін. традиції передавались від покоління до покоління аж до наших днів.

Сьогодні Косів є найвизначнішим центром гончарства в Україні. Тут діють сучасні керамічні цехи, де народні майстри, художники-керамісти виготовляють вручну здебільш декоративний посуд, оздоблений, як і колись, переважно квітковими мотивами, розписом коричневими, зеленими і жовтими барвниками на білому тлі.

Вивчаючи художню кераміку на заняттях з образотворчого мистецтва та художньої праці у початковій школі, учні знайомляться з історією виникнення та розвитком цього виду народного мистецтва, особливостями форм, декорування, призначення.

Головне завдання вчителя, – передусім, зацікавити учнів, навчити бачити, спостерігати, аналізувати, усвідомлювати культурну та історичну цінність народного мистецтва, ремісництва. Такі уроки неможливі без використання демонстраційного матеріалу: таблиць із зображенням художньої кераміки, виробів з глини (посуду, іграшок та інше).

Реалізація виховного потенціалу мистецтва художньої кераміки значною мірою зумовлена характером її сприйняття учнями.

Художнє сприйняття дітей не є простим та спонтанним, воно вимагає спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на розвиток тонкої спостережливості, творчої активності школярів. Становлення художнього сприйняття здійснюється протягом тривалого часу. Отже, спостереження, аналіз керамічних виробів і передача викликаних ними емоцій необхідна на кожному уроці, починаючи з першого класу і продовжуючи протягом наступних років.

Головним засобом у забезпеченні емоційного художнього сприйняття виступає слово. Наприклад, при розгляді керамічного глечика потрібно так формулювати запитання, щоб одержати не лише суху відповідь щодо форми, кольору чи пропорцій, але й емоційний відгук на побачене (1. Яка особливість форми предмета? 2. З чим його можна порівняти? 3. Який характер кольору, декору? 4. Які особливості

форми, розміщення декоративного розпису на предметі? 5. Що подобається або не подобається у вигляді глечика?..). Спрямування спостережень форми і кольору здійснюється у формі запитань-відповідей і запитань-пояснень, мета яких – навчити називати характер і різноманітність ліній та кольорів, бачити колір і форму.

Для кращого розуміння учнями особливостей саме косівської кераміки доцільно використовувати на уроках порівняльний аналіз виробів художньої кераміки Косова та інших центрів гончарного промислу України.

На цьому етапі вивчення декоративно-прикладного мистецтва необхідно проводити уроки-екскурсії у музеї етнографії. Через свої враження учні починають розуміти художньо-естетичну цінність виробів косівської кераміки, а пізніше – цікавитись і технологією виготовлення. Даючи власну оцінку побаченому, учням легше „творити” самим.

На прикладах виробів народних майстрів рідного краю діти вчаться умінню спостерігати і бачити красу у простому і невибагливому.

Художньо-творча діяльність, як другий практичний етап вивчення косівської кераміки (виду народного мистецтва), особливо близька дітям молодшого та середнього шкільного віку. Завдяки її різноманітності, доступності, близькості до домашнього середовища, поєднанню красивого і корисного вона сприяє вихованню естетичного ставлення до побуту, праці, інших сфер людської життєдіяльності. Художньо-творча діяльність викликає потребу в естетично-художньому наповненні навколишнього середовища, почуття власного етнічного коріння, єдності з народом та любов до нього, бажання продовжувати народні традиції, дає розуміння глибини цих традицій, єдності матеріальної та духовної культури, пробуджує інтерес до історії, етнографії, фольклору.

Шкільні програми орієнтують на ознайомлення із декоративно-прикладним мистецтвом молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва і художньої праці вже з першого класу. У другому семестрі, вивчаючи особливості кольору, діти використовують паперові шаблони керамічних виробів та за зразками косівської кераміки пальчиком простими мазками і прокрапуванням декорують тарелі, глечики, куманці, плесканки. На найпростішому, доступному шестирічним дітям рівні, знайомляться із художньою керамікою як видом народного мистецтва, поширеним ремеслом рідного краю.

Навчання такими технічними прийомами доступні вже дітям молодшого шкільного віку і це відкриває перед ними широкі можливості для прояву власної творчості.

Займаючись із зразками декоративних кахлів косівської кераміки, діти при подальшому вивченні (2, 3, 4-й класи), попадають у світ казкових образів, побутових сцен українського народу, яскравих фарб, виразних пластичних форм, візерунків орнаменту, що близькі і співзвучні їх естетичним почуттям і уявленнями.

„Джерела здібностей і талантів дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно говорячи, йдуть найдовші струмочки, що живлять джерела творчої думки. Чим більше впевненості і винахідливості в дитячих руках, тим тонша взаємодія із знаряддям праці; чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим глибше виходить взаємодія руки з природою, із суспільною працею в духовне життя дитини. Іншими словами: чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина”.

Висловлення В.О.Сухомлинського – видатного педагога, цілком можна віднести до взаємин народного мистецтва і дітей.

Працюючи з пластиліном (як аналог глини), діти навчаються багатьом прийомам і технікам: переминати, давити, сплющувати, рвати, загладжувати, м'яти, тягнути, розкачувати, витискати.

Всі вони доступні дітям вже дошкільного віку. Пластилін дає велику можливість також у підборі колірної гами. При виминанні пластиліну одночасно у двох і навіть трьох різних кольорів можна добитись дивовижних відтінків і яскравості.

Для показу дітям різних видів і форм роботи при вивченні косівської кераміки проводять такі заняття, залежно від завдань і вікових можливостей:

- розмальовування за зразками, шаблонами, графаретами;
- малювання керамічного художнього посуду;
- виготовлення посуду з пап'є-маше із подальшим декоративним розписом;
- створення рельєфного ліплення за мотивами косівської кераміки;
- ліплення з пластиліну, глини інших матеріалів, макетів виробів косівських майстрів з подальшим декоруванням їх.

Такий широкий вибір різного виду роботи розвиває творчість дітей, здатність нестандартно мислити і продуктивно працювати. Вивчення косівської кераміки поглиблює знання про народну творчість та ремісництво рідного краю, виховує повагу до культурних здобутків свого краю, до творчості народних майстрів.

На сучасному етапі розвитку мистецтва виникло багато нових цікавих матеріалів, інструментів та фарб для розпису кераміки, які не вимагають спеціальних печей для обпалювання. Достатньо закріпити фарбу у звичайній кухонній печі, і виріб залишиться яскравим, фарба не змиється водою.

Вивчаючи інноваційні технології у мистецтві, учні 3-4 класів на практичних заняттях мають можливість випробувати свої мистецькі здібності, розвивати художні смаки, втілювати свої власні творчі ідеї на прикладах зразків виробів художньої кераміки майстрів Косова.

Така робота є легко доступна вже для дітей початкової школи, не вимагає спеціальної художньої освіти і великих матеріальних витрат від батьків. Як показала практика, діти із задоволенням беруться розписувати кераміку. Вони сміливо наносять фарбу пензлем, пальцем, губкою, експериментують з шаблонами, декорують бісером, стразами, знаючи, що фарба легко змивається водою і виріб завжди можна поправити. В результаті отримують яскраві самобутні вироби.

Взагалі, у наш час естетичне начало широко проникає у працю, відношення людини до природи, суспільства і самої себе. Від залучення дітей до мистецтва, і насамперед народного, у вирішальній мірі залежить формування сприйняття ними світу прекрасного, прагнення жити і трудитися за законами краси, шанувати і вивчати народне мистецтво та традиційне ремісництво рідного краю.

Висновки... Перед школою, як перед державно-громадською установою, стоять основні завдання – формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу; бажання працювати задля розквіту держави, культури та історії рідного народу. Тому навчання та виховання в сучасній школі має будуватися на основі наукової методології й орієнтуватися на загальнолюдські моральні цінності та національні традиції. Щоб українська школа стала справді національною, вона мусить базуватися на традиціях української етнопедагогіки, на українській системі виховання. Важливо зазначити, що виникаючи із життєвої виховної практики народу, етнопедагогіка сприяє реалізації принципу зв'язку школи з життям. Водночас раціональне використання народних засобів та мистецтв забезпечує наступність між дошкільним та шкільним вихованням.

Вдале використання художньої кераміки на прикладах виробів майстрів Косова на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання оптимізує працю вчителя. Зустріч учнів у школі зі звичним і добре відомим для них засобом народного виховання завжди радісна, цікава і приємна. Вона збуджує позитивні емоції, робить малодоступне простим, близьким і зрозумілим, активізує творче мислення учнів, збагачує їх духовно. Нарешті, знання етнопедагогіки з її багатючими традиціями є важливим показником педагогічної майстерності вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусенко А. Україна мистецька. Проекти в контексті національного виховання // Завуч. – 2006. – №13 (271). – С.10-13.
2. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів, 1992. – 270 с.
3. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Директор школи. – 2005. – № 4 (340) – С. 3-8.
4. Крутенко Н. Розповіді про кераміку. – Київ, 2002. – 240 с.
5. Набока Л. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді // Виховна робота в школі. – 2007. – № 9. – С. 27-30.
6. Шарабура О. Народне мистецтво в естетичному вихованні дітей // Нова педагогічна думка: Науково-методичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 94-98.

Анотація
О.В.Курсанова

Влияние декоративного искусства на формирование национальной свѣдомости младших школьников на уроках изучения косовской керамики

В статье автором рассматриваются особенности влияния декоративного искусства на формирование национальной сознания младших школьников на уроках изучения косовской керамики.

Ключевые слова: декоративное искусство, национальное сознание, младшие школьники, косовская керамика.

Summary

O.V.Kirsanova

The Influence of Decorative Art onto the Formation of National Consciousness of Junior Pupils at the Lessons of Study of Kosiv Ceramics

The author of the article examines the peculiarities of the influence of decorative art onto the formation of national consciousness of the junior pupils at the lessons of study of Kosiv ceramics.

Key words: decorative art, national consciousness, junior pupils, Kosiv ceramics.

Дата надходження статті

„11” березня 2008 р.